

Darülfünundan Üniversiteye: Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları

From Darülfünundan to University: Contributions of German Refugee Scientists to Turkish Higher Education

Dağlı, Erkan (2022), *Darülfünundan Üniversiteye: Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları*. Çanakkale: Paradigma Akademi. ISBN: 978-625-8118-19-3, 660 s.

Çağatay BENHÜR *

Akdeniz Üniversitesi bünyesinde Öğretim Görevlisi Doktor olarak görev yapan Dr. Erkan Dağlı, Selçuk Üniversitesi Tarih bölümünden mezun olmuş ve ardından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi bilim dalında Yüksek Lisans eğitimini başarı ile tamamlamıştır. Yüksek Lisans tezinde *Atatürk Dönemi Alman Büyükelçileri (1923-1938)* konusunu çalışmış Dağlı, Doktora tezinde ise *Darülfünûn'dan üniversite sürecine; Türkiye'ye gelen mülteci Alman bilim insanları* başlıklı konuyu ele almış ve detaylı bir çalışma hazırlamıştır.

Dağlı'nın, hazırlamış olduğu Doktora tezi 2022 yılında Paradigma Akademi tarafından kitaplaştırılarak *Darülfünundan Üniversiteye: Mülteci Alman Bilim İnsanlarının Türk Yükseköğretimine Katkıları* ismiyle okuyucuya sunulmuştur. Oldukça hacimli bir eser ortaya çıkaran Dağlı'nın çalışması toplam 660 sayfadan oluşurken metin kısmı 527 sayfadan meydana gelmektedir. Önsöz, Giriş ve beş ana bölümü içeren çalışma Kaynakça, Ekler ve Dizin ile sona ermektedir.

Dağlı, ana bölümlerden hemen önce Önsöz kısmında Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüşlerine yer vermiş ve Alman Mülteci bilim insanlarını kast ederek

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. cbenhur@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0962-9038. Konya / TÜRKİYE

bu ülkeye ve bu millete gelecekte en iyisi gelip hizmet etmelidir (Dağlı, 2022, s. xi) şeklinde ifade ettiği sözleri özellikle vurgulamıştır. Önsözün devamında ana bölümler özet bilgilerle kısaca tanıtılarak çalışmada kullanılan arşivler ve diğer eserler okurun bilgisine sunulmuştur. Giriş bölümünde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitime verdiği öneme tekrardan değinen Dağlı, metinde kullanılacak terimlerin sözlük karşılıklarına da ayrıca yer vermiştir. Bununla beraber Almanya'da meydana gelen ekonomik, siyasal ve toplumsal değişikliklere sebep olan Nazi iktidarının icraatlarından bahsedilmiş ve çalışmanın çerçevesi belirlenmiştir.

Kitabın *Türk Yüksek Öğretiminin (Darülfünûn) Tarihçesi* başlıklı Birinci Bölümüne, Türk Yüksek öğretiminin ardında yatan temelleri anlatarak başlayan yazar, okurun konuyu daha iyi kavrayabilmesi adına Selçuklu dönemindeki Medrese sisteminden başlayarak, Darülfünûn'un kuruluş ve gelişim sürecini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Buna göre 19. yy'ın ortalarında medreselerden ayrı daha çok Batı tarzı eğitimin yapılacağı bir müessese olarak kurulan Darülfünûn Osmanlı'daki reform hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli zorluklarla karşılaşmasına rağmen giderek gelişen Darülfünûn, değişimin ve yeni fikirlerin de önünü açmıştır. Nitekim ilk kez Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan gelen Alman bilim insanları Darülfünûn'da ders vermeye başlamıştır. 1933 yılına kadar Darülfünûn'un içinden geçtiği sürecin anlatıldığı Birinci Bölüm Darülfünûn'un incelenerek yeniden düzenlenmesi amacıyla Türkiye'ye davet edilen Prof. Albert Malche'in Türkiye için hazırladığı raporların değerlendirmesi ile sona ermektedir.

Eserin İkinci Bölümü *İstanbul Üniversitesi'nin Açılması ve Almanya'nın Genel Durumu* üst başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde öncelikle Birinci Dünya Savaşı sıradaki Türk-Alman ilişkilerini anlatmış ardından savaş sonu durum hakkında bilgiler vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Müttefik devletler ile Almanya arasında imzalanan Versay antlaşmasının Almanya aleyhine getirdiği ağır ekonomik, siyasal ve toplumsal sonuçlar yine bu bölümde ortaya konmuştur. Almanya'nın içinde bulunduğu durumu iyi değerlendiren Nazilerin yükselişi ve iktidara gelişinin ardından Alman bilim insanlarının Türkiye'ye gelmeye başlaması detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca İstanbul Darülfünûn'unun İstanbul Üniversitesi'ne dönüşüm süreci ve konu hakkındaki kararlar ilgili bölümde okurlarla paylaşılmıştır.

Kitabın, *İstanbul Üniversitesi ve Mülteci Alman Bilim İnsanları* isimli Üçüncü Bölümüne; Atatürk'ün 1933 yılında gerçekleştirdiği Üniversite Reformunun mülteci olarak gelen bilim insanları üzerinde oldukça önemli bir rol oynadığından bahsedilerek başlanmıştır. Cumhuriyet döneminin eğitim sisteminin amacını *Milli kültür birliğini sağlamak, vatandaşlık eğitimini ve ilköğretimini yaygınlaştırmak* şeklinde özetleyen Dağlı, Üçüncü bölümde Türkiye'ye gelen bilim insanlarının Türk Yükseköğretimine katkılarının ne boyutta olduğu üzerine gerçekleşen tartışmalara yer vermiş ve konu ile ilgili ileri sürülen pek çok fikri ayrıntılarıyla aktarmıştır.

Ankara Üniversitesi ve Alman Mülteci Bilim İnsanları başlığını taşıyan Dördüncü Bölüm; 1933'te gerçekleşen Üniversite Reformu'nun aslında çağdaşlaşma yolunda bir basamak olarak görüldüğü ve reform sonrası atılımların devam ettiği vurgulanarak

başlamaktadır. Bu atılımlardan biri de 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesi'dir. Ankara Üniversitesi'nin kurulmasının ardından çıkarılan kanunlarla başlayan ve eserde 1946 *Üniversite Reformu* olarak adlandırılan dönemle birlikte, Türkiye'de üniversitelerin özerkliği ve tüzelkişiliği kabul edilmiştir. Bu durum Üniversitelerin daha demokratik olmalarının önünü açmıştır. Bölümün devamında ise Ankara Üniversitesi'nin kuruluş aşamaları ve Alman mülteci bilim insanlarının Ankara'daki çalışmaları incelenmiştir. Dördüncü Bölüm son olarak Alman bilim insanlarının geri dönüş veya Türk vatandaşlığına geçiş süreçlerini içermektedir.

Beşinci bölümde ise *Türk Bilim ve Kültür Hayatında İz Bırakan Mülteci Bilim İnsanları Seçkisi (İstanbul Üniversitesi)* başlığı altında, 1933 ile 1946 yılları arasında Üniversite Reformu dahilinde Türkiye'ye gelerek sorumluluklarını yerine getirmiş Alman bilim insanlarının biyografilerine yer verilmiştir.

Erkan Dağlı eserin sonunu geniş bir Kaynakça ve Ekler bölümüne ayırmıştır. Dağlı, çalışmasında Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi ile beraber ATASE, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi gibi birçok Türk arşivine de yer vermiştir. Ayrıca yararlanılan sözlük, ansiklopedi ve süreli yayınlar metnin içeriğini zenginleştirmiş ve okuyucuya konuya çeşitli noktalardan bakma fırsatı vermiştir. Bununla beraber çalışmada kullanılan belgeler, gazeteler ve çeşitli bilim insanlarının fotoğrafları 70 sayfalık ek bölümünde okurlara sunulmuştur.

Sonuç olarak Darülfünûn'dan başlayarak Türkiye'nin Üniversite yolundaki adımlarının aşama aşama incelendiği eserin; Türk eğitim tarihi açısından literatüre önemli bir katkı sağlayacağı muhakkaktır. Özellikle mülteci bilim insanlarının Türkiye'de eğitim hayatına katkıları ve bu bilim insanlarının toplu bir şekilde müstakil olarak bu eserde bulunması sonraki çalışmalar içinde ufuk açıcı olacaktır.